

ANNA SKOLIMOWSKA

## TOŻSAMOŚĆ AKTORA NORMATYWNEGO A STRATEGIE OBECNOŚCI UNII EUROPEJSKIEJ W STOSUNKACH MIĘDZYNARODOWYCH

### WSTĘP

Współczesne stosunki międzynarodowe obfitują w wielość podmiotów w nich uczestniczących. Są to zarówno podmioty państwowe, jak i liczna grupa uczestników tzw. niepaństwowych, do których zalicza się m.in.: organizacje międzyrządowe, pozarządowe, transnarodowe, narody, partie polityczne, stowarzyszenia.

Jednym z uczestników relacji międzynarodowych jest także Unia Europejska (UE). Jednoznaczne stwierdzenie, do jakiego rodzaju podmiotów stosunków należy UE, nie było zadaniem łatwym już od momentu jej powstania, tj. od wejścia w życie zapisów traktatu z Maastricht w 1993 r. Reforma lizbońska z 2009 r. podjęła próbę udzielenia odpowiedzi na to pytanie, nadając UE atrybuty podmiotowości prawnomiędzynarodowej. Ewolucji oraz zmianie formalnego aspektu funkcjonowania Unii Europejskiej towarzyszy także ewolucja sposobu konceptualizowania jej roli w stosunkach międzynarodowych. Początkowo, w warunkach zimnej wojny, w świecie akademickim oraz wśród elit politycznych istniała zgoda co do roli Wspólnot Europejskich jako cywilnego aktora stosunków międzynarodowych. Z czasem koncept ten uzupełniony został o normatywne ujęcie tego fenomenu. Nastąpiło to zwłaszcza pod wpływem zmian, jakie zachodziły w otoczeniu międzynarodowym Unii Europejskiej – koniec zimnej wojny, wzrost znaczenia prawa oraz norm zwyczajowych w relacjach między uczestnikami stosunków międzynarodowych.

Celem artykułu będzie poszukiwanie odpowiedzi na pytania: Jaka jest definicja i w jakim kierunku zmierza ewolucja sposobu definiowania tożsamości Unii Europejskiej w stosunkach międzynarodowych? Jakie znaczenie dla tego procesu mają kolejne dokumenty odnoszące się do globalnej strategii obecności w świecie z roku 2003 i 2016?

Zakłada się, iż kolejne dokumenty odnoszące się do strategii obecności Unii Europejskiej w stosunkach międzynarodowych stanowią wyraz ewolucji tożsamości tego podmiotu. Ewolucja ta widoczna jest zwłaszcza w odniesieniu do strategii globalnej UE z 2016 r., w ramach której dotychczasowa narracja o tożsamości normatywnej w relacjach międzynarodowych ustępuje miejsca retoryce aktora mniej idealistycznie oceniającego swoją rolę w przestrzeni międzynarodowej, a bardziej skoncentrowanego na realistycznych i materialnych jej aspektach.

Analizie poddane zostaną dokumenty strategiczne przyjmowane w zakresie programowania polityki zewnętrznej Unii Europejskiej: *Bezpieczna Europa w lepszym świecie. Europejska strategia bezpieczeństwa*<sup>1</sup> z 2003 r. oraz *Wspólna wizja, wspólne działanie: Silniejsza Europa Globalna strategia na rzecz polityki zagranicznej i bezpieczeństwa Unii Europejskiej*<sup>2</sup>. Dokonana zostanie także analiza dyskursu publicznego i akademickiego, jaki w ostatniej dekadzie towarzyszy refleksji nad obecnością Unii Europejskiej w przestrzeni międzynarodowej.

Artykuł został podzielony na trzy części. W pierwszej z nich analizie poddana zostanie specyfika Unii Europejskiej w relacjach międzynarodowych. Rodzi się bowiem pytanie, w jaki sposób UE konstruuje narrację na temat swojej tożsamości w relacjach międzynarodowych? Zakłada się bowiem, iż tak nietypowy uczestnik relacji międzynarodowych posiadać będzie oryginalny i unikatowy sposób konstruowania narracji na temat swojej tożsamości w relacjach międzynarodowych.

W drugiej części omówione zostanie zagadnienie specyfiki tożsamości Unii Europejskiej w relacjach międzynarodowych, jakie podejmowane jest w dyskursie akademickim od lat siedemdziesiątych XX wieku. Przedstawione zostaną główne nurty teoretycznego ujmowania tego zagadnienia.

W trzeciej części artykułu dokonana zostanie analiza strategii obecności Unii Europejskiej w relacjach międzynarodowych z punktu widzenia instytucjonalnych aktorów tego procesu, zawartych zwłaszcza w dwóch dokumentach strategicznych

---

<sup>1</sup> *Bezpieczna Europa w lepszym świecie. Europejska strategia bezpieczeństwa*, <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/031208ESSIPL.pdf> [dostęp: 06.06.2017].

<sup>2</sup> *Wspólna wizja, wspólne działanie: Silniejsza Europa Globalna strategia na rzecz polityki zagranicznej i bezpieczeństwa Unii Europejskiej*, [http://eeas.europa.eu/archives/docs/top\\_stories/pdf/eugspl.pdf](http://eeas.europa.eu/archives/docs/top_stories/pdf/eugspl.pdf) [dostęp: 06.06.2017].

– *Bezpieczna Europa w lepszym świecie* oraz *Wspólna wizja wspólne działanie* z 2016 r. Zakłada się tutaj ewolucję sposobu budowania strategii obecności Unii Europejskiej w świecie – od roli aktora normatywnego w kierunku roli i tożsamości tradycyjnego (też militarne) aktora stosunków międzynarodowych.

Rozważania na temat specyfiki oraz ewolucji roli Unii Europejskiej w stosunkach międzynarodowych osadzone zostaną w paradygmacie konstruktywistycznym. W jego ramach zakłada się możliwość analizy ideacyjnych elementów rzeczywistości politycznej (w tym wypadku chodzi o kwestię strategicznego wymiaru obecności Unii Europejskiej w relacjach międzynarodowych) i ujmowania ich w perspektywie procesu z uwzględnieniem czynników ich determinujących i kształtujących.

#### 1. SPECYFIKA UNII EUROPEJSKIEJ W RELACJACH MIĘDZYNARODOWYCH

Specyfika Unii Europejskiej w relacjach międzynarodowych od początku powstania budziła wiele kontrowersji. Próbując odpowiedzieć na pytanie, jakiego rodzaju uczestnikiem współczesnych relacji międzynarodowych jest Unia Europejska, należy poczynić uwagę, iż jej status formalnoprawny w stosunkach międzynarodowych nie był jasny od jej powstania w 1993 r. na podstawie zapisów traktatu z Maastricht (Traktat o Unii Europejskiej – TUE)<sup>3</sup>. Unia Europejska miała wówczas stanowić platformę dla większej integracji między obywatelami państw członkowskich Wspólnot Europejskich (WE). Zbudowana została na dotychczasowym dorobku Wspólnot Europejskich, a uzupełniona politykami i formami współpracy przewidzianymi traktatem (Wspólną Polityką Zagraniczną i Bezpieczeństwa oraz współpracą policyjną i sądową w sprawach karnych). Zadaniem utworzonej w 1993 r. Unii Europejskiej miało być sprzyjanie relacjom opartym na spójności i solidarności między państwami członkowskimi oraz ich obywatelami<sup>4</sup>. Traktat z Maastricht nie precyzował jednak, jakiego rodzaju podmiotem stosunków międzynarodowych jest nowo powstała Unia Europejska. Nie wyposażył jej w podmiotowość prawnomiędzynarodową. Z tego względu w okresie 1993-2009 charakter prawny Unii Europejskiej nie był jednoznaczny. Brak wyraźnego nadania jej osobowości prawnej przez traktat z Maastricht, zróżnicowanie

<sup>3</sup> *Traktat o Unii Europejskiej*, Dz.U. C 191 z 29.7.1992, [https://europa.eu/european-union/sites/europaeu/files/docs/body/treaty\\_on\\_european\\_union\\_en.pdf](https://europa.eu/european-union/sites/europaeu/files/docs/body/treaty_on_european_union_en.pdf) [dostęp: 04.04.2017].

<sup>4</sup> Tamże, Preambuła.

obszarów integracyjnych i ich podział w ramach systemu tzw. trzech filarów, były przyczyną zamieszania wokół istoty Unii Europejskiej w stosunkach międzynarodowych: „UE to specyficzna struktura międzynarodowa o charakterze *sui generis*, bez podmiotowości prawnej, działająca na podstawie umowy międzynarodowej (TUE) i znajdująca się w stanie rozwoju (*in statu nascendi*)”<sup>5</sup>. Debатовano nad tym, czy Unia Europejska jest strukturą bardziej podobną do państwa czy raczej do organizacji międzynarodowej. Warto nadmienić, że nie było wątpliwości, iż organizacjami międzynarodowymi były Wspólnoty Europejskie, tworzące tzw. pierwszy filar UE. Współpraca w ramach WPZiB (tzw. drugi filar) oraz spraw sądowych i karnych (tzw. trzeci filar) miała charakter międzyrządowy. Państwa członkowskie, za pośrednictwem tworzonych przez siebie instytucji, działały tutaj w imieniu Unii Europejskiej. Mówiono także o wypożyczaniu organów Wspólnot Europejskich do działania w ramach wspomnianych dwóch filarów. Instytucją Unii Europejskiej była wyłącznie Rada Europejska<sup>6</sup>.

Do 1993 r. (wejście w życie zapisów traktatu z Maastricht) to WE podejmowały aktywność głównie o charakterze ekonomicznym, z otoczeniem międzynarodowym. Realizowały tę aktywność za pomocą polityki handlowej, współpracy rozwojowej, pomocy humanitarnej czy umów stowarzyszeniowych podpisywanych z wieloma państwami świata (m.in. z grupą państw Afryki, Karaibów i Pacyfiku od lat siedemdziesiątych XX wieku).

Z powyższych względów Unię Europejską traktowano jako podmiot *sui generis* – swoistego rodzaju nową strukturą w stosunkach międzynarodowych, która nie była ani państwem, ani klasyczną organizacją międzynarodową. Jako samodzielna względem Wspólnot Europejskich, organizacja międzynarodowa, istnieje od wejścia w życie zapisów Traktatu Lizbońskiego, tj. od 1 grudnia 2009 r. Traktat ten wyposaża Unię Europejską w podmiotowość międzynarodową na podstawie art. 47 TUE. Ponadto w załączonej do Traktatu Deklaracji nr 24 podkreśla się, że fakt posiadania przez Unię Europejską osobowości prawnej w żaden sposób nie upoważnia jej do stanowienia prawa lub działania wykraczającego poza kompetencje przyznane jej przez państwa członkowskie w traktatach<sup>7</sup>.

---

<sup>5</sup> *Prawo Unii Europejskiej – zagadnienia systemowe oraz prawo materialne i polityki*, red. J. Barcz, Warszawa: Wydawnictwo Prawo i Praktyka Gospodarcza 2006, s. 1-44.

<sup>6</sup> J. BARCZ, *Problem modelu prawnego procesu integracji europejskiej i zarządzania w ramach Unii Europejskiej*, w: *Instytucje i prawo Unii Europejskiej*, red. J. Barcz, M. Górka, A. Wyrozumka, Warszawa: Wolters Kluwer 2015, s. 28.

<sup>7</sup> *Traktat o Unii Europejskiej* – tekst skonsolidowany uwzględniający zmiany wprowadzone Traktatem z Lizbony – Dz.U. C 326 z 26.10.2012, <[www.eur-lex.europa.eu](http://www.eur-lex.europa.eu)> [dostęp: 13.03.2017].

Traktat z Lizbony podjął próbę dostosowania Unii Europejskiej do funkcjonowania w warunkach dynamicznie zmieniającego się ładu międzynarodowego (poprzez nadanie jej osobowości prawnej i dążenie do zwiększenia spójności jej działań zewnętrznych). Istotą tego zabiegu miało być przystosowanie owej instytucji międzynarodowej do efektywnego realizowania zadań i funkcji powierzonych jej przez państwa w obliczu rosnących współzależności międzynarodowych. Traktat doprowadził do jakościowej zmiany formy instytucjonalnej Unii Europejskiej. Z instytucji o niejasnym statusie w relacjach międzynarodowych przekształca ją w instytucję bliższą formule organizacji międzynarodowej. Takie stwierdzenie znacznie jednak upraszcza złożoną naturę tej instytucji międzynarodowej. Jako kontynuatorka Wspólnot Europejskich, przejęła UE także ich naturę jako organizacji międzynarodowej o cechach ponadnarodowych. Wydaje się jednak, że i taki stan rzeczy również nie oddaje specyfiki polizbońskiej Unii Europejskiej. Ta przecież – w odróżnieniu od pierwszych Wspólnot – prowadzi Wspólną Politykę Zagraniczną i Bezpieczeństwa, której logika instytucjonalna odbiega od formy organizacji międzynarodowej<sup>8</sup>. Występują w jej ramach zatem dwie logiki instytucjonalne: organizacji międzynarodowej o cechach ponadnarodowych oraz logika swoistego reżimu międzynarodowego w odniesieniu do WPZiB<sup>9</sup>. Uproszczone zostały mechanizmy stanowienia decyzji w jej ramach<sup>10</sup>, umocniono także (przynajmniej w odniesieniu do możliwości kontrolowania procesu decyzyjnego)

---

<sup>8</sup> Wspólna Polityka Zagraniczna i Bezpieczeństwa podlega szczególnym zasadom i procedurom. Jest określana i realizowana przez Radę Europejską i Radę stanowiącą jednomyślnie, chyba że Traktaty przewidują inaczej. Wyklucza się przyjmowanie aktów ustawodawczych. Wspólną politykę zagraniczną i bezpieczeństwa wykonuje Wysoki Przedstawiciel Unii do spraw zagranicznych i polityki bezpieczeństwa oraz państwa członkowskie, zgodnie z Traktatami. Szczególną rolę Parlamentu Europejskiego i Komisji w tej dziedzinie określają Traktaty. Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej nie jest właściwy w zakresie tych postanowień, z wyjątkiem właściwości do kontrolowania przestrzegania artykułu 40 niniejszego Traktatu i do kontroli legalności niektórych decyzji przewidzianych w artykule 275 akapit drugi Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej, art. 24, *Traktat o Unii Europejskiej* – tekst skonsolidowany uwzględniający zmiany wprowadzone Traktatem z Lizbony – Dz.U. C 326 z 26.10.2012, <[www.eur-lex.europa.eu](http://www.eur-lex.europa.eu)> [dostęp: 13.03.2017].

<sup>9</sup> Reżim rozumiany jest jako rozwiązanie dostarczające modeli zachowań państwom, inspirowane do wypełnienia luki, jaka istnieje między normą prawa międzynarodowego, wiążącą podmioty stosunków międzynarodowych, a ich prawem do niezależności i swobody działania w środowisku międzynarodowym. Reżimy tworzą rodzaj specyficznych więzi, określoną sieć zasad i procedur, niezbędnych do realizacji polityki zagranicznej w sytuacjach, gdy margines wspólnych interesów jest niewielki. Istotą reżimów międzynarodowych jest zgoda na określony rodzaj zachowań państw, niezbędnych do realizacji celów. Przyjmują na ogół postać norm, zasad, reguł, procedur decyzyjnych, które określają cele i wskazują środki postępowania, T. ŁOŚ-NOWAK, *Organizacje międzynarodowe – ewolucja w kierunku samodzielności w polityce i stosunkach międzynarodowych*, Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego 2004, s. 16-53.

<sup>10</sup> Obowiązują dwa tryby podejmowania decyzji: tzw. zwykła i specjalna procedura prawodawcza.

rolę i znaczenie państw członkowskich<sup>11</sup> oraz wyposażono obywateli w możliwość udziału w tych procesach<sup>12</sup>. Dokonano jasnego podziału kompetencji między poziomem narodowym i ponadnarodowym (chodzi o uporządkowanie rodzaju kompetencji w zakresie stanowienia prawa). Umocniono również metodę głosowania większościowego spośród możliwych metod podejmowania decyzji w ramach tej instytucji<sup>13</sup>.

Unia Europejska, po Traktacie z Lizbony, uzyskała *de iure* status organizacji międzynarodowej, ale faktycznie – ze względu na wieloaspektowość procesów społecznych, politycznych, prawnych czy gospodarczych w jej ramach – wykracza dalece poza taką definicję. Łączy w sobie elementy organizacji międzynarodowej, w ramach której zachodzą procesy ponadnarodowego oraz międzyrządowego zarządzania. Owa ponadnarodowość realizowana jest w ramach współpracy odnoszącej się do kwestii ekonomicznych. W wyniku reformy lizbońskiej do ponadnarodowego charakteru rządu w ramach Unii Europejskiej włączone zostały instytucje reprezentujące obywateli jej państw członkowskich – głównie Parlament Europejski (w wyniku zmian wprowadzonych do sposobu podejmowania decyzji politycznych).

W odniesieniu do współpracy dotyczącej kwestii zagranicznych, Traktat z Lizbony wprowadza zmiany w zakresie niektórych instytucji, mianowicie Wysokiego Przedstawiciela Unii do spraw zagranicznych i polityki bezpieczeństwa<sup>14</sup> oraz powołuje Stałego Przewodniczącego Rady Europejskiej. Zapisy odnoszące się do WPZiB zostały zawarte w Traktacie o Unii Europejskiej (TUE), w Tytule V. Wspólna polityka zagraniczna i bezpieczeństwa opiera się zarówno na zasadach ogólnych Unii Europejskiej, jak i posiada własne cele, szczególne dla tej dziedziny. Zasadami, na jakich opiera się polityka zagraniczna Unii, są: demokracja, państwo prawne, powszechność i niepodzielność praw człowieka, poszanowanie godności ludzkiej, zasada równości i solidarności, a także poszanowanie zasad Karty Naro-

---

<sup>11</sup> Jest to tzw. procedura żółtej kartki opisana w Protokole nr 2, będącego częścią Traktatu z Lizbony, *Traktat o Unii Europejskiej* – tekst skonsolidowany uwzględniający zmiany wprowadzone Traktatem z Lizbony.

<sup>12</sup> Chodzi o Europejską Inicjatywę Obywatelską, którą reguluje Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 211/2011 z dnia 16 lutego 2011 r. w sprawie inicjatywy obywatelskiej (Dz.U. L 65 z 11.3.2011, s. 1).

<sup>13</sup> A. SKOLIMOWSKA, *Unia Europejska jako organizacja międzynarodowa*, Warszawa: Cedewu 2015.

<sup>14</sup> Wysoki Przedstawiciel Unii do spraw zagranicznych i polityki bezpieczeństwa wybierany jest przez Radę Europejską za zgodą przewodniczącego Komisji Europejskiej. Urząd ten prowadzi politykę zagraniczną i bezpieczeństwa, a jego prace wspomaga Europejska Służba Działań Zewnętrznych. Wysoki Przewodniczący przewodniczy pracom Rady ds. Zagranicznych oraz jest jednym z wiceprzewodniczących Komisji Europejskiej.



dów Zjednoczonych oraz prawa międzynarodowego. Cele, jakie przyświecają wspólnej polityce zagranicznej, to: ochrona swoich wartości, podstawowych interesów, bezpieczeństwa, niezależności i integralności, umacnianie i wspieranie demokracji, państwa prawnego, praw człowieka i zasad prawa międzynarodowego, wspieranie systemu międzynarodowego opartego na silniejszej współpracy wielostronnej i na dobrych rządach na poziomie światowym<sup>15</sup>.

Ważnym elementem reformy lizbońskiej jest kwestia wzmocnienia militarnego aspektu współpracy europejskiej w ramach Wspólnej Polityki Bezpieczeństwa i Obrony (WPBiO), poprzez wprowadzenie możliwości stworzenia wspólnej obrony (na podstawie jednomyślnej decyzji Rady Europejskiej), klauzuli wzajemnej obrony, mechanizmu współpracy strukturalnej czy klauzuli solidarności. Zmiany te świadczą o postępującym sukcesywnie procesie umacniania militarnego aspektu współpracy europejskiej.

Reforma lizbońska nie zmieniła jednak w sposób znaczący nietypowego dotychczas charakteru Unii Europejskiej w stosunkach międzynarodowych. Nadanie jej osobowości prawnej wprawdzie rozwiało wątpliwości odnoszące się do jej formalnego charakteru, jednak nadal występująca tutaj wielość oraz skala procesów integracyjnych, a także charakter powiązań poziomu organizacji z państwami członkowskimi jest podstawą twierdzenia, iż UE pozostaje nietypową organizacją międzynarodową o cechach ponadnarodowych, międzyrządowych i transnarodowych<sup>16</sup>. Jednocześnie jest ona ważnym aktorem współczesnych stosunków międzynarodowych.

## 2. ZAGADNIENIE TOŻSAMOŚCI MIĘDZYNARODOWYCH W ODNIESIENIU DO UNII EUROPEJSKIEJ

Ze względu na niejasny dotychczas charakter uczestnictwa Unii Europejskiej w stosunkach międzynarodowych badacze analizujący ten fenomen odwołują się do takich kategorii analitycznych, które pozwolą uchwycić ten złożony proces. W tym celu uwagę badawczą zaczęto skupiać na problematyce: roli, uczestnictwa (ang. *actorness*), obecności (ang. *presence*) czy tożsamości Unii Europejskiej/Wspólnot

---

<sup>15</sup> *Traktat o Unii Europejskiej* – tekst skonsolidowany uwzględniający zmiany wprowadzone Traktatem z Lizbony, art. 2.

<sup>16</sup> Na ponadnarodowe elementy systemu politycznego Unii Europejskiej wskazuje m.in. J. RUSZKOWSKI, *Ponadnarodowość w systemie politycznym Unii Europejskiej*, Warszawa: Wolters Kluwer 2015; *European Integration and Supranational Governance*, eds. W. Sandholtz, A. Stone Sweet, Oxford: Oxford University Press 1998, s. 297-317.

Europejskich w stosunkach międzynarodowych<sup>17</sup>. Intensywność owej refleksji teoretycznej wzrosła wraz z zakończeniem zimnej wojny, a także wraz z pojawieniem się na mapie aktorów stosunków międzynarodowych nowego podmiotu, jakim od 1993 r. (wejście w życie zapisów traktatu z Maastricht) jest Unia Europejska.

Zagadnienie tożsamości w studiach europejskich zaczerpnięto z psychologii społecznej, a zwłaszcza z teorii tożsamości społecznej. Głosi ona, że grupy społeczne definiują siebie na podstawie zbioru idei. Idee te mogą być wyrażone bezpośrednio za pomocą dyskursu lub pośrednio przez wspólne symbole, kody czy znaki. Zadaniem tych idei jest stworzenie definicji danej grupy społecznej jako społeczności odrębnej od pozostałych grup. Członkowie takiej grupy są przekonani o istnieniu wspólnej podstawy, na której tworzą swoistą „wspólnotę wyobrażoną”<sup>18</sup>.

W ramach nauk społecznych coraz większą uwagę badawczą zwraca się na zagadnienie tożsamości<sup>19</sup>. Wzrost zainteresowania problematyką tożsamości w naukach społecznych rozpoczyna się w latach sześćdziesiątych XX wieku w Stanach Zjednoczonych. Przyczynkiem tego procesu była praca Erika Eriksona<sup>20</sup>. Pojęcie tożsamości w naukach społecznych jest niejednoznaczne. Jego treść zależna jest od kontekstu, w jakim występuje. Wskazać można kilka wspólnych cech tego pojęcia<sup>21</sup>:

a) Tożsamość rozumiana jako podstawa, baza działań politycznych i społecznych. Niekiedy przeciwstawiana zostaje kategorii interesów celem wskazania na wyjaśnianie nieinstrumentalnych motywów działania. Pojęcie tożsamości w tym kontekście używane jest dla podkreślenia sposobu, w jaki działania (indywidualne lub zbiorowe) mogą bardziej wynikać z samorozumienia podmiotu działającego, niż z jego dążenia do realizacji określonego interesu.

b) Tożsamość rozumiana jako zbiorowy fenomen – jest ona kategorią, za pomocą której jednostka zaznacza swoje podobieństwo z innymi w grupie. Może być rozumiana jako identyczność (ang. *sameness*) sama w sobie, wynikająca z cech danego podmiotu, lub jako subiektywne poczucie, doświadczenie albo postrzeganie swojego podobieństwa względem pozostałych członków danej grupy.

---

<sup>17</sup> P. BORKOWSKI, *Tożsamość międzynarodowa UE w świetle koncepcji ról*, „Przegląd Europejski” 2009, nr 1, s. 69-84.

<sup>18</sup> M. MARCUSEN, T. RISSE, D. ENGELMAN-MARTIN, H.J. KNOPE, K. ROCHER, *Constructing Europe? The Evolution of Nation-State Identities*, w: *The Social Construction of Europe*, ed. T. Christiansen, K.E. Jørgensen, A. Wiener, London: SAGE 2001, s. 102.

<sup>19</sup> R. BRUBAKER, F. COOPER, *Beyond 'identity'*, „Theory and Society” 2000, nr 29, s. 2.

<sup>20</sup> E. ERIKSON, *Identity: Youth and Crisis*, New York: W.W. Norton Company 1968.

<sup>21</sup> R. BRUBAKER, F. COOPER, *Beyond 'identity'*, s. 9.



Tożsamość taka objawiać się powinna w postawie solidarności czy wspólnymi działaniami z pozostałymi członkami grupy. W tym ujęciu różnica między pojęciem tożsamości jako narzędziem analitycznym a postawą społeczną jest często zamazana.

c) Tożsamość rozumiana jako główny aspekt funkcjonowania w grupie społecznej czy politycznej – postrzegana jest jako coś, co należy cenić, kultywować i chronić.

d) Tożsamość jako produkt działań społecznych i politycznych – tu podkreśla się właściwość tożsamości jako powstającej w toku społecznych interakcji. Postrzegana jest w dwojaki sposób: jako produkt interakcji społecznych, a zarazem element niezbędny do podejmowania działań zbiorowych.

e) Tożsamość jako produkt praktyk dyskursywnych – jest ona efektem różnorodnych oraz konkurujących ze sobą dyskursów.

W nauce o stosunkach międzynarodowych pojęcie tożsamości jest nieostre. Nie istnieje jego spójna definicja. Badacze jednak coraz częściej sięgają po ten koncept, zwłaszcza od lat osiemdziesiątych XX wieku wraz ze zwrotem konstruktywistycznym w nauce o stosunkach międzynarodowych. W tym aspekcie pojęcie oraz fenomen tożsamości uczestnika stosunków międzynarodowych jest nieodzownym elementem wyjaśniania i rozumienia interesów państw w stosunkach międzynarodowych oraz wyjaśniania ciągłości i zmienności tej rzeczywistości. Skoro bowiem za Aleksandrem Wendtem twierdzi się, że interesy państw kształtowane są przez ich tożsamości, a te zmieniają się w czasie, zatem w sposób naturalny fenomen tożsamości w coraz większym stopniu staje się przedmiotem naukowej refleksji.

Aleksander Wendt uważa tożsamość za subiektywny sąd, istniejący na poziomie jednostkowym, mający swoje korzenie w samorozumieniu aktora. Znaczenie tego rozumienia zależne jest od tego, czy inni aktorzy przedstawiają aktora w ten sam sposób<sup>22</sup>. Na tożsamość składają się zatem dwa rodzaje idei: wyobrażenia o samym sobie oraz te, które o danym podmiocie posiadają inni. W tym aspekcie tożsamość stanowiona jest przez wewnętrzne oraz zewnętrzne względem danego podmiotu struktury<sup>23</sup>. A. Wendt wyróżnia przy tym kilka rodzajów tożsamości:

a) osobistą lub korporacyjną – tożsamości takie stanowione są przez samoorganizujące się struktury, które czynią aktorów wyróżniającymi się podmiotami;

---

<sup>22</sup> A. WENDT, *Spoleczna teoria stosunków międzynarodowych*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar 2008, s. 211.

<sup>23</sup> Tamże.

b) dotyczącą typu – tożsamość, która istnieje nieodłącznie od aktora i zależy od posiadanych przez niego cech (zależy od typu ustroju państwa, np. państwa demokratyczne, monarchie itp.);

c) związaną z rolą – jest to tożsamość, która istnieje może tylko w relacjach z innymi, bowiem to inni legitymizują i nadają jej znaczenie;

d) kolektywną<sup>24</sup> – tożsamość taką wiąże się z procesem identyfikacji, czyli uwzględnieniem wyobrażenia siebie, jakie funkcjonuje w oczach innych w procesie konstruowania swojej tożsamości<sup>25</sup>.

Pojęcie tożsamości w odniesieniu do zewnętrznej aktywności Unii Europejskiej także jest nieostre. W 1973 r. podczas spotkania szefów państw lub rządów w Kopenhadze dokonano charakterystyki tożsamości Wspólnot w relacjach międzynarodowych. Polegać miała ona na „udomowieniu” (ang. *domestication*) relacji między państwami poprzez promocję określonych wartości, wzmocnienie zasady rządów prawa oraz demokracji. Mówiono tutaj o przyczynianiu się do budowania „bardziej sprawiedliwych” relacji międzynarodowych, w ramach których m.in. zostanie zabezpieczona zasada niezależności i równości państw, a ich bezpieczeństwo będzie lepiej gwarantowane<sup>26</sup>. Państwa wskazały wówczas na ich determinację w zakresie realizowania tożsamości europejskiej w stosunkach zagranicznych.

W latach siedemdziesiątych XX wieku WE były głównym graczem na arenie stosunków ekonomicznych. W tej specyfice zaczęły dostrzegać źródło swojej siły, ale i tożsamości w relacjach międzynarodowych. Pozycja ta miała zostać wsparta unią polityczną, dzięki której Europa zaoferuje światu nowy model relacji międzynarodowych, oparty właśnie na prymacie ekonomii, wartości demokratycznych oraz przywiązaniu do zasad moralności międzynarodowej. Owa tożsamość w relacjach międzynarodowych stanowić miała swoistą „trzecią drogę” względem modelu potęgi Stanów Zjednoczonych czy Związku Radzieckiego. Przyjęta wówczas tożsamość aktora cywilnego relacji międzynarodowych wynikała z kilku kwestii. Po pierwsze – była jedyną możliwą autodefinicją ze względu na brak widocznych postępów w zakresie budowy unii politycznej między państwami członkowskimi Wspólnot, zwłaszcza w aspekcie polityki zagranicznej i bezpieczeństwa. Po drugie – to czynnik ekonomiczny od lat pięćdziesiątych XX wieku stanowił o sile Wspólnot Europejskich w relacjach z państwami trzecimi (polityka

---

<sup>24</sup> Tamże, s. 212.

<sup>25</sup> Tamże, s. 217.

<sup>26</sup> *Declaration on European Identity*, „Bulletin of the European Communities” 1973, No 12, Luxembourg: Office for official publications of the European Communities, s. 118-122.

handlowa, unia celna, umowy handlowe, pomoc rozwojowa itp.). Po trzecie – cywilna tożsamość była efektem możliwości, jakie stwarzał Wspólnotom Europejskim system międzynarodowy. Przyjęcie neutralnej względem USA i ZSRR definicji swojej tożsamości w relacjach międzynarodowych właśnie jako aktora cywilnego, skoncentrowanego na kwestiach ekonomicznych, dyplomacji, negocjacjach w relacjach międzynarodowych, ale nieposiadającego ambicji do konkurencji w zakresie militarnym z dwiema wspomnianymi potęgami.

Politycznym procesom odnoszącym się do poszukiwania odpowiedzi na pytania o definicję tożsamości WE w stosunkach międzynarodowych, towarzyszyła również akademicka dyskusja w tym zakresie. Wtedy to rozwinięta została pierwsza z analitycznych koncepcji tożsamości WE jako mocarstwa cywilnego (ang. *civilian power*)<sup>27</sup>. W jej ramach akcentowano rolę Wspólnot jako podmiotu odwołującego się bardziej do instrumentów ekonomicznych niż militarnych i promującego zasady multilateralizmu w relacjach międzynarodowych. Koncept potęgi cywilnej zaczerpnięty został z nauki o stosunkach międzynarodowych. Oddaje on specyfikę tych podmiotów międzynarodowych, których polityka zagraniczna polega m.in. na: akceptacji konieczności współpracy z innymi uczestnikami na forum międzynarodowym (idea multilateralizmu), posługiwaniu się instrumentami pozamilitarnymi (głównie ekonomicznymi) dla zabezpieczenia własnych interesów oraz gotowości do powoływania ponadnarodowych struktur na rzecz rozwiązywania pojawiających się problemów. Polityka zagraniczna potęg cywilnych odwołuje się do środków ekonomicznych, dyplomatycznych, kulturowych, a nie opiera się na sile militarnej. Taki sposób analizowania roli Wspólnot Europejskich w świecie wypracowany został przez F. Duchêne'a. Cywilna potęga Unii Europejskiej wyraża się w: prymacie współpracy dyplomatycznej w kontekście rozwiązywania problemów międzynarodowych; nadrzędnym znaczeniu środków ekonomicznych w osiąganiu celów polityki zagranicznej; odwoływaniu się do ponadnarodowych instytucji dla osiągania celów polityki zagranicznej.

Wraz ze zmianami w otoczeniu międzynarodowym (tj. zakończenie zimnej wojny, upadek systemu blokowego) zmiany przechodziły także Wspólnoty Europejskie. Najbardziej istotna z nich nastąpiła wraz z wejściem w życie zapisów traktatu z Maastricht w 1993 r. Na jego podstawie powołano do życia Unię Europejską, której jednym z wymiarów integracji jest współpraca polityczna w zakresie spraw zagranicznych i bezpieczeństwa w postaci Wspólnej Polityki Zagranicznej

---

<sup>27</sup> F. DUCHÊNE, *Europe's Role In World Peace*, w: *Europe Tomorrow: Sixteen Europeans Look Ahead*, ed. R.J. Mayne, London: HarperCollins Distribution Services 1972, s. 32-47.

i Bezpieczeństwa (WPZiB). W traktacie z Maastricht pojawia się odniesienie do zagadnienia tożsamości w preambule dokumentu: „Zdecydowanie realizować wspólną politykę zagraniczną i bezpieczeństwa, w tym określać wspólną politykę obronną, która mogłaby z czasem prowadzić do wspólnej obrony, wzmacniając w ten sposób tożsamość i niezależność Europy w celu wspierania pokoju, bezpieczeństwa oraz postępu w Europie i na świecie”<sup>28</sup>. O tożsamości Unii Europejskiej w stosunkach międzynarodowych wspomina się w traktatach europejskich jedynie w wąskich kwestiach odnoszących się do bezpieczeństwa. Brakuje natomiast zdefiniowania zakresu tego pojęcia, tj. wskazania, jaka jest autodefinicja Unii Europejskiej w relacjach z pozostałymi uczestnikami stosunków międzynarodowych.

Próbę opisanie tożsamości podejmowali badacze w latach dziewięćdziesiątych XX wieku. Najbardziej popularne z ujęć, jakie odnosi się do specyfiki Unii Europejskiej, wypracował Ian Manners<sup>29</sup>. W swoich analizach dotyczących tożsamości UE w stosunkach międzynarodowych, posługuje się pojęciem potęgi normatywnej. Zdaniem autora taka tożsamość opiera się na zestawie wspólnie przyjętych oraz przestrzeganych wartości podstawowych, a jej specyfika polega na zdolności do kształtowania w środowisku międzynarodowym europejskich standardów politycznych i prawnych: godność osoby ludzkiej, wolność, demokracja, równość, państwo prawa, poszanowanie praw człowieka. Celem Unii jest wspieranie pokoju, jej wartości i dobrobytu jej narodów<sup>30</sup>. Dzieje się to poprzez: rozprzestrzenianie modelu europejskiego na inne regiony świata, strategię komunikacji czy ustanawianie procedur współpracy instytucjonalnej, wymianę gospodarczą<sup>31</sup>.

I. Manners wiąże ideę normatywnej potęgi UE z jej zdolnością do wywierania wpływu ideowego, kulturowego oraz symbolicznego na aktorów stosunków międzynarodowych. Normatywna potęga UE jest według niego efektem historycznego procesu kształtowania się jej tożsamości<sup>32</sup>. Zapisana jest ona w wielu dokumentach europejskich. Autor wskazał pięć podstawowych norm właściwych projektowi europejskiemu: pokój, wolność, demokracja, rządy prawa oraz prawa człowieka. Normy te – podkreśla I. Manners – nie mają tylko charakteru regula-

---

<sup>28</sup> *Traktat o Unii Europejskiej*, Dz.U. C 191 z 29.7.1992, [https://europa.eu/european-union/sites/europaeu/files/docs/body/treaty\\_on\\_european\\_union\\_en.pdf](https://europa.eu/european-union/sites/europaeu/files/docs/body/treaty_on_european_union_en.pdf) [dostęp: 04.04.2017].

<sup>29</sup> I. MANNERS, *Normative Power Europe: A Contradiction In Terms?*, „JCMS” 40 (2002), nr 2, s. 235-258.

<sup>30</sup> *Traktat o Unii Europejskiej* – tekst skonsolidowany uwzględniający zmiany wprowadzone Traktatem z Lizbony – Dz.U. C 326 z 26.10.2012, <[www.eur-lex.europa.eu](http://www.eur-lex.europa.eu)> [dostęp: 13.03.2010].

<sup>31</sup> I. MANNERS, *Normative Power Europe: A Contradiction In Terms?*, s. 244-245.

<sup>32</sup> I. MANNERS, *Normative Power Europe: The International Role of the EU*, [http://aei.pitt.edu/7263/1/002188\\_1.PDF](http://aei.pitt.edu/7263/1/002188_1.PDF), s. 11 [dostęp: 01.09.2014].

cyjnego dla systemu rządzenia w ramach Unii Europejskiej, ale przede wszystkim konstytuują wspólnotę polityczną o odrębnej tożsamości od jej części składowych (przykład własny: założenie konstytutywnego efektu norm dla tożsamości aktora w relacjach międzynarodowych)<sup>33</sup>.

Potęga normatywna Unii Europejskiej wiąże się ze zdolnością do wywierania wpływu na otoczenie zewnętrzne nie tyle za pomocą instrumentów ekonomicznych (jak w przypadku potęgi cywilnej), ile poprzez siłę atrakcyjności projektu europejskiego dla stron trzecich. Instrumentem służącym promocji norm i wartości europejskich jest socjalizacja w typie logiki stosowności. Jeżeli strony trzecie uznają wartości europejskie za atrakcyjne lub przekonujące, to dochodzi do instytucjonalizacji wzajemnych relacji oraz rozpoczyna się dialog polityczny, dotyczący warunków współpracy. Działania Unii Europejskiej na rzecz promowania swoich wartości odbywają się za pomocą wielu polityk (m.in. pomoc rozwojowa, handel, polityka rozszerzenia itd.)<sup>34</sup>. Najważniejszym kanałem transmisji norm i wartości europejskich jest jednak dialog polityczny ze stronami trzecimi. Wiąże się on z potrzebą jego instytucjonalizacji, np. w postaci: układów stowarzyszeniowych, Europejskiej Polityki Sąsiedztwa czy strategicznego partnerstwa. Towarzyszy temu proces socjalizacji jego uczestników<sup>35</sup>. Normatywne oblicze UE ma charakter ideacyjny (wiąże się ze zdolnością do ustanawiania i podtrzymywania norm, wartości europejskich za pomocą miękkich instrumentów) a nie materialny (związany z posiadanymi zasobami ekonomicznymi, militarnymi czy potencjałem ludnościowym).

Koncept potęgi normatywnej UE zakłada, że w relacjach międzynarodowych promuje ona uniwersalne normy i wartości, przez co posiada zdolność zmiany zachowania aktorów trzecich. UE rozprzestrzenia swoje wartości i normy za pomocą instrumentów pokojowych. Ta wyjątkowość roli Unii Europejskiej w relacjach międzynarodowych wynika z trzech czynników: kontekstu historycznego, hybrydowej konstrukcji oraz struktury polityczno-prawnej<sup>36</sup>.

Postępująca – wraz z kolejnymi reformami traktatowymi – militaryzacja projektu europejskiego wydaje się stać w sprzeczności z rozwijaniem dotychczas ujęciem roli Unii Europejskiej w relacjach międzynarodowych jako aktora

<sup>33</sup> Tamże.

<sup>34</sup> A. SKOLIMOWSKA, *Normatywna potęga Unii Europejskiej w obliczu umiędzynarodowionych konfliktów wewnętrznych*, Warszawa: Elipsa 2015.

<sup>35</sup> I. MANNERS, *The Concept of Normative Power In World Politics*, „DIIS Brief” maj 2009, <[http://subweb.diis.dk/graphics/Publications/Briefs2009/B09\\_maj\\_\\_Concept\\_Normative\\_Power\\_World\\_Politics.pdf](http://subweb.diis.dk/graphics/Publications/Briefs2009/B09_maj__Concept_Normative_Power_World_Politics.pdf)> [dostęp: 20.09.2014].

<sup>36</sup> I. MANNERS, *Normative Power Europe: A Contradiction In Terms?*, s. 240.

normatywnego<sup>37</sup>. Teoretyk tego ujęcia – I. Manners, w swoich późniejszych pracach odniósł się do postępującego procesu militaryzacji projektu europejskiego. Twierdzi on, że fakt ten nie wyklucza normatywnej roli Unii Europejskiej w relacjach międzynarodowych, dopóki w ramach relacji zewnętrznych priorytetem pozostanie promowanie norm i wartości europejskich. Dopóki nie przeważą sposób myślenia o rozwiązywaniu kwestii międzynarodowych za pomocą tradycyjnej siły militarnej<sup>38</sup>.

### 3. STRATEGIE OBECNOŚCI UNII EUROPEJSKIEJ W RELACJACH MIĘDZYNARODOWYCH

Wspomniano już, iż prawo pierwotne nie zawiera zbyt wielu odnośników do zagadnienia tożsamości Unii Europejskiej w relacjach międzynarodowych. Kwestia ta jednak była ważnym elementem dyskursu europejskich elit politycznych od lat dziewięćdziesiątych XX wieku. Istniała tutaj zależność między WPZiB jako wyrazem europejskiej tożsamości. J. Solana wskazywał na fakt, iż wszystko, co Unia Europejska czyni w relacjach międzynarodowych, jest wyrazem jej tożsamości, sposobu definiowania swojego w nich miejsca oraz wartości, jakie chce promować za granicą. Istnieje zbiór wartości, zasad oraz wspólnych doświadczeń, które składają się na pojęcie europejskiej tożsamości w odniesieniu do relacji zewnętrznych. W tym sensie WPZiB jest wyrazem europejskiej tożsamości. Nie jest ona statyczna, ale zmienia się pod wpływem doświadczeń<sup>39</sup>.

Ole Weaver także twierdzi, że tożsamość europejska jest funkcją podejmowanych przez nią działań w relacjach międzynarodowych oraz efektem uznania tych działań przez społeczność międzynarodową<sup>40</sup>.

Pierwszy z politycznych dokumentów, zawierający autodefinicję tożsamości Unii Europejskiej w relacjach międzynarodowych, przygotowano w 2003 r. pt. *Europejska Strategia Bezpieczeństwa Bezpieczna Europa w lepszym świecie*<sup>41</sup>.

---

<sup>37</sup> K. SMITH, *Still "civilian power EU"?*, „European Foreign Policy Unit Working Paper”, 2005, nr 1, <http://personal.lse.ac.uk/SMITHKE/EFPUworkingpaper2005-1.pdf>, s. 12 [dostęp: 29.08.2015].

<sup>38</sup> I. MANNERS, *Normative power Europe reconsidered: beyond the crossroads*, „Journal of European Public Policy” 13 (2006), nr 2, s.182-199.

<sup>39</sup> J. SOLANA, *Identity and foreign Policy*, „ESDP” 2007, nr 3(9), s. 9.

<sup>40</sup> O. WEAVER, *The EU as a Security Actor: Reflections from a Pessimistic Constructivist on Post-Sovereign Security Orders*, w: *International Relations Theory and the Politics of European Integration*, ed. M. Kelstrup, M.C. Williams, London: Routledge, s. 281.

<sup>41</sup> *Europejska Strategia Bezpieczeństwa Bezpieczna Europa w lepszym świecie*, [www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/031208ESSIPL.pdf](http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/031208ESSIPL.pdf) [odczyt: 26.06.2017].



Dokument ten wskazuje na cywilny oraz normatywny charakter europejskiej tożsamości. Podkreśla się w nim wyzwania dla bezpieczeństwa europejskiego, jakimi są: terroryzm, dostępność broni masowego rażenia, przestępczość zorganizowana, osłabienie systemu państwowego i prywatyzacja siły zbrojnej. Odpowiedzią Europy na te wyzwania miało być zwiększenie potencjału, aby zmobilizować wszystkie konieczne zasoby cywilne w sytuacjach kryzysowych i pokryzysowych. Chodziło głównie o instrumenty cywilne („miękkie”), jak: zwiększenie potencjału dyplomatycznego, lepszej wymiany informacji wywiadowczych między państwami członkowskimi i partnerami, zwiększenie liczby misji cywilnych czy wzmocnienie zdolności operacyjnej UE w ramach NATO w dziedzinie zarządzania kryzysowego. Strategia zakładała współpracę z państwami sąsiedzkimi w zakresie procesu demokratyzacji oraz kwestii ekonomicznych. Dokument odwoływał się do prawa międzynarodowego i systemu Narodów Zjednoczonych jako gwarantów porządku międzynarodowego.

Europejska Strategia Bezpieczeństwa z 2003 r. nie odpowiadała jednak ani treścią, ani formą potrzebom reagowania na wyzwania i zagrożenia, wobec których Unia Europejska i jej członkowie są zobowiązani<sup>42</sup>. W 2015 r. Rada Europejska powierzyła Wysokiemu Przedstawicielowi zadanie opracowania nowej globalnej strategii UE w dziedzinie polityki zagranicznej i bezpieczeństwa. Określono, iż państwa członkowskie oczekują na taki dokument do czerwca 2016 r.<sup>43</sup> W zainaugurowanym w ten sposób procesie refleksji nad kierunkami oraz założeniami nowej globalnej strategii Unii Europejskiej uczestniczyło wiele podmiotów. Nie tylko instytucje europejskie (m.in. Parlament Europejski<sup>44</sup>), parlamenty

---

<sup>42</sup> S. KOZIEJ, *Potrzeba nowelizacji strategii bezpieczeństwa Unii Europejskiej*, [www.bbn.gov.pl/.../Potrzeba\\_nowelizacji\\_strategii\\_bezpieczenstwa\\_Unii\\_Europejskiej](http://www.bbn.gov.pl/.../Potrzeba_nowelizacji_strategii_bezpieczenstwa_Unii_Europejskiej), s. 1 [dostęp: 25.06.2017].

<sup>43</sup> *Konkluzje Rady Europejskiej*, Bruksela, 26.06.2015, EUCO 22/15, <https://europa.eu/globalstrategy/en/european-council-conclusions-june-2015>, s. 5 [dostęp: 23.01.2017].

<sup>44</sup> PE zorganizował posiedzenia Komisji Spraw Zagranicznych (AFET)<sup>44</sup> oraz wysłuchanie z udziałem ekspertów poświęcone globalnej strategii i przyjął rezolucję w sprawie UE w zmieniającym się globalnym otoczeniu – świat bardziej połączony, skonfliktowany i złożony, w której wyraził swoje oczekiwania co do przyszłego kierunku polityki zewnętrznej UE. Warto dodać, że zagadnienia związane ze Wspólną Polityką Zagraniczną i Bezpieczeństwa podejmują w Parlamencie Europejskim wyspecjalizowane komisje: Komisja Spraw Zagranicznych (AFET) oraz jej dwie podkomisje: Podkomisja Bezpieczeństwa i Obrony (SEDE) oraz Podkomisja Praw Człowieka (DROI), a także Komisja Handlu Międzynarodowego (INTA) i Komisja Rozwoju (DEVE). Komisje wpływają na kształt WPZiB, sporządzając sprawozdania i opinie. Są one również podstawowymi punktami kontaktu Parlamentu z globalnymi strukturami zarządzania (w tym Organizacją Narodów Zjednoczonych), pozostałymi instytucjami unijnymi, prezydencjami Rady oraz parlamentami narodowymi państw członkowskich.

narodowe, środowiska eksperckie (z Polski był to m.in. Polski Instytut Spraw Międzynarodowych<sup>45</sup>), ale także społeczeństwo obywatelskie.

Efektem tego procesu było opracowanie oraz prezentacja założeń globalnej strategii UE w dziedzinie polityki zagranicznej i bezpieczeństwa w czerwcu 2016 r. Nowy dokument, zatytułowany *Wspólna wizja, wspólne działanie: Silniejsza Europa Globalna strategia na rzecz polityki zagranicznej i bezpieczeństwa Unii Europejskiej*, zawiera założenia nowej globalnej strategii Unii Europejskiej w stosunkach międzynarodowych<sup>46</sup>: „Strategia ma być wyrazem ambicji strategicznej autonomii Unii Europejskiej. Żyjemy w czasach kryzysu egzystencjalnego, zarówno w ramach Unii Europejskiej, jak i poza nią. Nasza Unia jest zagrożona. Nasz europejski projekt, który przyniósł bezprecedensowy pokój, dobrobyt i demokrację, jest obecnie kwestionowany. Na wschodzie europejski porządek bezpieczeństwa został naruszony, a terroryzm i przemoc nękają Afrykę Północną i Bliski Wschód, a także samą Europę. Wzrost gospodarczy nie nadaża jeszcze za zmianami demograficznymi, napięcia pod względem bezpieczeństwa w Azji zaostrzają się, a zmiana klimatu powoduje dalsze zakłócenia”<sup>47</sup>.

Analizując filozofię nowych założeń strategicznych Unii Europejskiej w relacjach międzynarodowych, wskazać można na ewolucję myślenia o roli UE w świecie oraz pojawienie się refleksji nad potrzebą rozwijania rzeczywistych instrumentów oddziaływania międzynarodowego. Owa ewolucja, w stosunku także do strategii z 2003 r., wyraża się w odejściu od idealistycznej wizji otoczenia międzynarodowego oraz roli, jaką w jego ramach pełnić ma Unia Europejska. Dotychczas była to bowiem rola, którą określić można mianem aktora normatywnego<sup>48</sup>.

Tymczasem w nowym dokumencie strategicznym z 2016 r. uwagę zwraca pojęcie „pragmatyzm wynikający z zasad” (ang. *principled pragmatism*), jako

---

<sup>45</sup> Jeszcze w 2013 r. Polski Instytut Spraw Międzynarodowych wraz z trzema europejskimi *think-tankami* (Instytut Spraw Międzynarodowych – IAI z Włoch, Real Instituto Elcano z Hiszpanii oraz Szwedzki Instytut Spraw Międzynarodowych – UI) był współautorem nowej globalnej strategii Unii Europejskiej, która powstała z inicjatywy szefów dyplomacji Szwecji, Włoch, Hiszpanii i Polski. W maju 2013 r. opublikowany został raport zatytułowany *Towards a European global Strategy: Securing European influence in a changing world*. Tematowi Europejskiej Strategii Globalnej poświęcona była także jedna z sesji plenarnych z udziałem ministra Radosława Sikorskiego podczas współorganizowanej przez PISM siódmej międzynarodowej konferencji – Wrocław Global Forum (Wrocław, 13-14 czerwca 2013), por. *Roczne sprawozdanie Dyrektora PISM z realizacji planu działań w 2013 roku*, s. 5, [https://www.pism.pl/files/?id\\_plik=17291](https://www.pism.pl/files/?id_plik=17291) [dostęp: 23.01.2017].

<sup>46</sup> *Wspólna wizja, wspólne działanie: Silniejsza Europa Globalna strategia na rzecz polityki zagranicznej i bezpieczeństwa Unii Europejskiej*, 28.06.2016 r.

<sup>47</sup> Tamże.

<sup>48</sup> Ch. BRETHERTON, J. VOGLER, *The European Union as a Global Actor*, New York: Routledge 2006, s. 24.

filozofia unijnych relacji zewnętrznych<sup>49</sup>. Oznacza on, iż działania Unii Europejskiej w otoczeniu międzynarodowym wynikać będą z realistycznej oceny otoczenia, na które odpowiadać będzie ona za pomocą bardziej adekwatnych, niż dotychczas, instrumentów polityki zewnętrznej. W dokumencie w sposób szczególny położono akcent nie tyle na instrumenty miękkiego oddziaływania międzynarodowego, jakimi są: instrumenty ekonomiczne, promowanie demokracji, praw człowieka, instytucjonalizacja współpracy, ile wyraźnie zaakcentowano potrzebę uwiarygodnienia pozycji UE w relacjach zewnętrznych za pomocą militarnych instrumentów polityki zewnętrznej: „Kwestią priorytetową jest zwłaszcza inwestowanie w bezpieczeństwo i obronę. Aby móc reagować na kryzysy zewnętrzne, budować potencjał naszych partnerów i gwarantować bezpieczeństwo Europy, konieczne jest pełne spektrum zdolności obronnych”<sup>50</sup>.

W strategii wiele miejsca poświęca się kwestiom związanym z potrzebą umacniania europejskiego wymiaru obronnego oraz budowy samodzielnych sił, zdolnych bronić i gwarantować europejskie interesy w świecie. Następują liczne odwołania do idei multilateralizmu oraz reformy globalnego zarządzania. Najbardziej widocznym elementem ewolucji jest kwestia myślenia o roli Unii Europejskiej w relacjach międzynarodowych.

## ZAKOŃCZENIE

Tożsamość Unii Europejskiej w relacjach międzynarodowych obecnie wydaje się znajdować w procesie zmiany lub pytania o jej dotychczasową treść. Tożsamość odnosi się tutaj do procesu budowania założeń aktywności politycznej Unii Europejskiej w relacjach międzynarodowych, który bierze swoją podstawę ze sposobu konstruowania narracji o swoich interesach i wartościach przez europejskie elity polityczne oraz społeczeństwa.

W odniesieniu do Unii Europejskiej w dyskursie publicznym istniał dotychczas konsens odnoszący się do normatywnego ewentualnie cywilnego cha-

---

<sup>49</sup> *Wspólna wizja, wspólne działanie: Silniejsza Europa Globalna strategia na rzecz polityki zagranicznej i bezpieczeństwa Unii Europejskiej*, s. 6: „Będziemy kierować się jasnymi zasadami. Wynikają one w równym stopniu z realistycznej oceny obecnego strategicznego otoczenia, jak i z idealistycznego dążenia do tworzenia lepszego świata. Wynikający z zasad pragmatyzm będzie w nadchodzących latach kierował naszymi działaniami zewnętrznymi”.

<sup>50</sup> Tamże, s. 9.

rakteru tożsamości w relacjach międzynarodowych. W ostatnim jednak dokumencie strategicznym w zakresie globalnej obecności i aktywności UE retoryka aktora normatywnego ulega nieco osłabieniu na rzecz ujęcia bardziej realistycznego, tzn. uwzględniającego konieczność pogłębiania militarnego charakteru współpracy w zakresie polityki zagranicznej i bezpieczeństwa, a także oparcie aktywności UE w relacjach międzynarodowych na bardziej pragmatycznych przesłankach, niż dotychczasowe założenie promowania wartości i zasad cywilizacji europejskiej na inne regiony świata.

Ewolucja ta świadczyć może o początku zmiany w zakresie dotychczasowej normatywnej narracji na temat tożsamości europejskiej na rzecz retoryki aktora odwołującego się do „twardych”, klasycznych instrumentów oddziaływania międzynarodowego. Towarzyszyć temu będzie zapewne refleksja nad innym niż dotychczas sposobem narracji o tożsamości Unii Europejskiej w relacjach międzynarodowych.

#### BIBLIOGRAFIA

- BARCZ J., Problem modelu prawnego procesu integracji europejskiej i zarządzania w ramach Unii Europejskiej, w: Instytucje i prawo Unii Europejskiej, red. J. Barcz, M. Górka, A. Wyrozumski, Warszawa: Wolters Kluwer 2015.
- Bezpieczna Europa w lepszym świecie. Europejska strategia bezpieczeństwa, <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/031208ESSIPL.pdf> [dostęp: 06.06.2017].
- BORKOWSKI P., Tożsamość międzynarodowa UE w świetle koncepcji ról, „Przegląd Europejski” 2009, nr 1, s. 69-84.
- BRETHERTON Ch., VOGLER J., The European Union as a Global Actor, New York: Routledge 2006.
- BRUBAKER R., COOPER F., Beyond ‘identity’, „Theory and Society” 2000, nr 29, s. 1-47.
- Declaration on European Identity, „Bulletin of the European Communities” 1973, No 12, Luxembourg: Office for official publications of the European Communities, s. 118-122.
- DUCHÉNE F., Europe’s Role In World Peace, w: Europe Tomorrow: Sixteen Europeans Look Ahead, ed. R.J. Mayne, London: HarperCollins Distribution Services 1972, s. 32-47.
- ERIKSON E., Identity: Youth and Crisis, New York: W.W. Norton Company 1968.
- European Integration and Supranational Governance, eds. W. Sandholtz, A. Stone Sweet, Oxford: Oxford University Press, s. 297-317.
- Europejska Strategia Bezpieczeństwa Bezpieczna Europa w lepszym świecie, [www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/031208ESSIPL.pdf](http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/031208ESSIPL.pdf) [dostęp: 26.06.2017].
- Konkluzje Rady Europejskiej, Bruksela, 26.06.2015, EUCO 22/15, <https://europa.eu/globalstrategy/en/european-council-conclusions-june-2015> [dostęp: 23.01.2017].

- KOZIEJ S., Potrzeba nowelizacji strategii bezpieczeństwa Unii Europejskiej, [www.bbn.gov.pl/.../Potrzeba\\_nowelizacji\\_strategii\\_bezpieczenstwa\\_Unii\\_Europejskiej](http://www.bbn.gov.pl/.../Potrzeba_nowelizacji_strategii_bezpieczenstwa_Unii_Europejskiej), s. 1 [dostęp: 25.06.2017].
- ŁOŚ-NOWAK T., Organizacje międzynarodowe – ewolucja w kierunku samodzielności w polityce i stosunkach międzynarodowych, Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego 2004.
- MANNERS I., Normative Power Europe: A Contradiction In Terms?, „JCMS” 40 (2002), nr 2, s. 235-258.
- MANNERS I., Normative Power Europe: The International Role of the EU, [http://aei.pitt.edu/7263/1/002188\\_1.PDF](http://aei.pitt.edu/7263/1/002188_1.PDF), s. 1-30 [dostęp: 01.09.2014].
- MANNERS I., The Concept of Normative Power In World Politics, „DIIS Brief” maj 2009, <[http://subweb.diis.dk/graphics/Publications/Briefs2009/B09\\_maj\\_\\_Concept\\_Normative\\_Power\\_World\\_Politics.pdf](http://subweb.diis.dk/graphics/Publications/Briefs2009/B09_maj__Concept_Normative_Power_World_Politics.pdf)> [dostęp: 20.09.2014].
- MANNERS I., Normative power Europe reconsidered: beyond the crossroads, „Journal of European Public Policy” 13(2006), nr 2, s.182-199.
- MARCUSEN M., RISSE T., ENGELMAN-MARTIN D., KNOPF H.J., ROCHER K., Constructing Europe? The Evolution of Nation-State Identities, w: *The Social Construction of Europe*, ed. T. Christiansen, K.E. Jørgensen, A. Wiener, London: SAGE 2001, s. 101-121.
- Prawo Unii Europejskiej – zagadnienia systemowe oraz prawo materialne i polityki, red. J. Barcz, Warszawa: Wydawnictwo Prawo i Praktyka Gospodarcza 2006.
- RUSZKOWSKI J., *Ponadnarodowość w systemie politycznym Unii Europejskiej*, Warszawa: Wolters Kluwer 2015.
- SMITH K., Still “civilian power EU”?, „European Foreign Policy Unit Working Paper” 2005, nr 1, <http://personal.lse.ac.uk/SMITHKE/EFPUworkingpaper2005-1.pdf>, s. 1-19 [dostęp: 29.08.2015].
- SKOLIMOWSKA A., *Normatywna potęga Unii Europejskiej w obliczu umiędzynarodowionych konfliktów wewnętrznych*, Warszawa: Elipsa 2015.
- SKOLIMOWSKA A., *Unia Europejska jako organizacja międzynarodowa*, Warszawa: Cedewu 2015.
- SOLANA J., Identity and foreign Policy, „ESDP” 2007, nr 3(9), [http://www.iss.europa.eu/uploads/media/ESDP\\_newsletter\\_003.pdf](http://www.iss.europa.eu/uploads/media/ESDP_newsletter_003.pdf), s. 9-10 [dostęp: 25.06.2017].
- Traktat o Unii Europejskiej, Dz.U. C 191 z 29.7.1992, [https://europa.eu/european-union/sites/europaeu/files/docs/body/treaty\\_on\\_european\\_union\\_en.pdf](https://europa.eu/european-union/sites/europaeu/files/docs/body/treaty_on_european_union_en.pdf) [dostęp: 04.04.2017].
- Traktat o Unii Europejskiej – tekst skonsolidowany uwzględniający zmiany wprowadzone Traktatem z Lizbony – Dz.U. C 326 z 26.10.2012, <[www.eur-lex.europa.eu](http://www.eur-lex.europa.eu)> [dostęp: 13.03.2010].
- WEAVER O., The EU as a Security Actor: Reflections from a Pessimistic Constructivist on Post-Sovereign Security Orders, w: *International Relations Theory and the Politics of European Integration*, ed. M. Kelstrup, M.C. Williams, London: Routledge, s. 250-295.
- WENDT A., *Spółeczna teoria stosunków międzynarodowych*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar 2008, s. 211.

Wspólna wizja, wspólne działanie: Silniejsza Europa Globalna strategia na rzecz polityki zagranicznej i bezpieczeństwa Unii Europejskiej, [http://eeas.europa.eu/archives/docs/top\\_stories/pdf/eugs\\_pl\\_.pdf](http://eeas.europa.eu/archives/docs/top_stories/pdf/eugs_pl_.pdf) [dostęp: 06.06.2017].

## TOŻSAMOŚĆ AKTORA NORMATYWNEGO A STRATEGIE OBECNOŚCI UNII EUROPEJSKIEJ W STOSUNKACH MIĘDZYNARODOWYCH

### Streszczenie

Strategia obecności Unii Europejskiej (UE) w relacjach międzynarodowych z czerwca 2016 r. oraz zmiany, jakie w zakresie funkcjonowania tego podmiotu międzynarodowego wniosła ostatnia reforma traktatowa (Traktat z Lizbony), odczytywane mogą być jako próba redefinicji dotychczasowej narracji na temat międzynarodowej tożsamości UE. Ewolucja w zakresie założeń strategicznych, jak również instytucjonalnych oraz instrumentów oddziaływania i reagowania międzynarodowego świadczyć może o potrzebie nowego spojrzenia na koncept potęgi normatywnej, będący dotychczas podstawą dyskursu o tożsamości UE w stosunkach międzynarodowych. Zmiany te wydają się zmierzać w kierunku oparcia dyskursu o europejskiej tożsamości na wizji aktora niezależnego, samodzielnego oraz dysponującego militarnymi narzędziami oddziaływania międzynarodowego, jak również realizującego przede wszystkim własne interesy w przestrzeni międzynarodowej, odwołując się nadal do zasad, wartości oraz prawa międzynarodowego.

**Słowa kluczowe:** Wspólna Polityka Zagraniczna i Bezpieczeństwa; potęga normatywna Europy; globalna strategia UE w relacjach międzynarodowych.

## IDENTITY OF THE NORMATIVE ACTOR AND THE STRATEGIES OF THE EUROPEAN UNION'S PRESENCE IN THE INTERNATIONAL RELATIONS

### Summary

The European Union's (EU) global strategy in foreign affairs of June 2016 and the recent reform of the treaty (Lisbon Treaty) in the field of foreign cooperation might be understood as an attempt to redefine discourse on EU's international identity. Evolution in terms of strategic assumptions, institutional tools as well as of international instruments may indicate on the need for a new perspective on the normative power, which has been the basis for discourse on the identity of the EU in international relations so far. These changes seem proff the thesis that EU wants to become independent, self-reliant actor with military tools of international influence as well as pursuing their own interests in international space, still referring to principles, values and international law.

**Key words:** CFSP; Normative Power Europe; global strategy of the EU in the International Relations.